

16. Шакурова О. Висвітлення історіографії етногенезу українців у працях сучасних українських науковців / О. Шакурова // Spheres of culture / Ed. by Ihor Nabytobych. – 2015. – Vol.12. – P.214–221.

17. Шакурова О. Питання генези, розвитку та становлення ранньосередньовічної, пізньосередньовічної та трипільсько-арійської концепції походження українського народу в дослідженнях Н. Юсової, Л. Залізняка та П. Толочка / О. Шакурова // Українознавство. – 2010. – №2 (35). – С.199–204.

18. Юсова Н. «Давньоруська народність»: зародження і становлення концепції в радянській історичній науці (1930–ті – перша половина 1940–х рр.): Монографія. 2–е вид., перероб. і доп. / Н. М. Юсова. – К.: ВД «Стилос», 2006. – 620 с.

#### References

1. Balushok V. H. Ukrainska etnichna spilnota: etnohenez, istoriia, etnonimiia / V. H. Balushok. – Bila Tserkva: Vyd. Pshonkivskiyi O. V., 2008. – 304 s.

2. Baran V. D. Ukraina kriz viky: v 15 t.: T.3: Davni sloviany / V. D. Baran. – K.: Alternatyvy, 1998. – 335 s.

3. Baran V. Etnohenez ukrainskoho narodu / V. Baran. – K., 2007. – 148 s.

4. Honcharov O. Kontseptsii etnohenezu ukrainsiv / O. Honcharov // Ukrainska etnolohiia: Navch. posibnyk. – K.: Lybid, 2007. – S.16–26.

5. Zalizniak L. Starodavnia istorii Ukrainy / L. Zalizniak. – K.: Tempora, 2012. – 542 s.

6. Zalizniak L. Ukrainsi: vytoky ta istorychni doli / L. Zalizniak. – Kyiv: Tempora, 2011. – 424 s.

7. Kyrychenko Yu. Problema pokhodzhennia ukrainskoho narodu v suchasni ukrainski istoriohrafii / Yu. Kyrychenko // Etnichna istoriia narodiv Yevropy. – 2013. – №41. – S.94–99.

8. Koncha S. V. Istoriia pohliadiv na ukrainskyi etnohenez / S. V. Koncha // Ukrainoznavstvo: navch. posibnyk. – K.: VPTs «Kyivskiy universytet», 2008. – S.209–227.

9. Motsia O. «Z mifiv narodiv svitu»: pro chas poiavy skhidnoslovianskykh natsii / O. Motsia // Ruthenica. – T. I. – K., 2002. – S.64–69.

10. Motsia O. P. Naseleння pivdenorusskykh zemel IX–XIII st. (Za materialamy nekropoliv) / O. P. Motsia. – K., 1993. – 160 s.

11. Motsia O. P. Rivni etnichnoi samosvidomosti davnorusskoho naseleння / O. P. Motsia // Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. – 2006. – №2. – S.4–11.

12. Tolochko A. Voobrazhennia narodnost / A. Tolochko // Ruthenica. – T. I. – K., 2002. – S.112–117.

13. Tolochko P. P. Drevnerusskaia narodnost: voobrazhaemaia yly realnaia / P. P. Tolochko. – SPb., 2005. – 218 s.

14. Fihurnyi Yu. S. Fakhovyi analiz problemy pokhodzhennia ukrainsiv i profesiini yuvchennia ukrainskykh etnichnykh, natsiietvorchykh i derzhavotvorchykh protsesiv vchenymy viddil ukrainskoi etnologii NNDIU MON Ukrainy v kintsi XX – na pochatku XXI stolit / Yu. S. Fihurnyi. – K.: NNDIU, 2011. – 142 s.

15. Fihurnyi Yu. Osnovni versii pokhodzhennia ukrainskoho etnosu: fakhovyi ukrainoznavchyi analiz / Yu. Fihurnyi // Ukrainoznavstvo. – 2010. – №3. – S.213–220.

16. Shakurova O. Vysvitleniia istoriohrafii etnohenezu ukrainsiv u pratsiakh suchasnykh ukrainskykh naukovtsiv / O. Shakurova // Spheres of culture / Ed. by Ihor Nabytobych. – 2015. – Vol.12. – P.214–221.

17. Shakurova O. Pytannia henezy, rozvytku ta stanovleniia rannoserednovichnoi, piznoserednovichnoi ta trypilsko-ariiskoi kontseptsii pokhodzhennia ukrainskoho narodu v doslidzhenniakh N. Yusovoi, L. Zalizniaka ta P. Tolochka / O. Shakurova // Ukrainoznavstvo. – 2010. – №2 (35). – S.199–204.

18. Yusova N. «Davnorusska narodnist»: zarodzhennia i stanovleniia kontseptsii v radianskii istorychnii nauki (1930–ti – persha polovyna 1940–kh rr.): Monohrafiia. 2–e vyd., pererob. i dop. / N. M. Yusova. – K.: VD «Stylos», 2006. – 620 s.

*Shakurova O. V., Candidate of Science in History, of Ukrainian Ethnology Department of RIUS of MES of Ukraine (Ukraine, Kyiv), kalanetika@gmail.com*

#### Concepts of the late medieval origin of the Ukrainian ethnos in the works of modern Ukrainian researchers

*The purpose of the study is to analyze the concepts of the late medieval origins of Ukrainian ethnos in the works of modern Ukrainian researchers. When writing the article, the following scientific methods were used: historical, comparative–*

*historical, historical–chronological, problem–chronological, historical–situational, retrospective, biographical, and others. It was revealed that after the collapse of the Soviet Union, most domestic researchers reviewed their views on the concept of Old Russian nationality. In particular, O. Mutsya departs in part from the concept of Old Russian nationality and argues that this community existed only at the level of carriers of elite culture and was not perceived by the vast majority of the population of Russia. O. Tolochko is convinced that the Old Russian nation can be considered as the «imaginary community» of B. Anderson, P. Tolochko remains a supporter of the late medieval origins of the Ukrainian people.*

**Keywords:** Ukraine, Ukrainian ethnogenesis, late medieval conception of the origin of the Ukrainian people.

\* \* \*

УДК 94(477)«16»+271.2:321.01

**Шалашна Н. М.,**

кандидат історичних наук, доцент,  
Донбаський державний педагогічний університет  
(Україна, Слов'янськ), n.shalashna@gmail.com

#### ІДЕЯ СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В «ПАЛІНОДІЇ» ЗАХАРІЇ КОПИСТЕНСЬКОГО

*Аналізуються погляди видатного українського науковця Захарії Копистенського. Висвітлюються його уявлення про право українського народу на суверенітет. З'ясовано, що необхідність для українського народу власної державності 3. Копистенський виводив із його національної та культурної своєрідності. Встановлено, що 3. Копистенський був одним з перших науковців, хто розумів народ як етнічну спільноту та визначав приналежність до народу на основі власного вибору. В «Палінодії» видатний науковець створив один з перших варіантів історичної самосвідомості українського народу, окресливши його історичні витoki, етнічну територію та історичну містію. Досліджено поняття 3. Копистенського про ідеальний державний устрій, який він уявляв як монархію, але за умови вищості церковної влади над світською та обов'язку володаря обати про благо підданих. Ідеї 3. Копистенського мали значний вплив на формування ранньомодерної української нації.*

**Ключові слова:** Захарія Копистенський, «Палінодія», ранньомодерна нація, православна церква, український народ.

Світоглядні зміни, принесені в європейську культуру в часи Ренесансу, та розвиток суспільно–правових і економічних відносин призвели до зародження нового типу людський спільнот – ранньомодерних європейських націй. Об'єднуючись на основі спільних ознак етнічної культури, нації вибудовують власні варіанти історичної свідомості, освітньої та наукової практики, способів державної організації тощо. Формуються національні еліти, які відповідають за розвиток та поширення національної свідомості серед співвітчизників, а також беруть на себе функцію захисту національної своєрідності. Ці процеси не оминули також і Україну. Кінець XVI – початок XVII ст. був періодом становлення української ранньомодерної нації як усвідомленої людської спільноти, у якій індивіди об'єднуються за принципом приналежності до певної культури за правом походження та свідомого вибору. Поступово нація як етнічно–культурна спільнота переростає в політичну, і національна своєрідність культури усвідомлюється вже як право на політичний суверенітет. Значний вплив на цей процес на українських землях мали події європейської та вітчизняної історії та культурні умови, у яких опинилися етнічні українські землі в складі Речі Посполитої. В процесі формування нової політичної й культурної еліти як носія ідеї власної державності брали участь різні стани українського народу, проте найголовніша роль належить козацтву та православному духовенству. Саме в середовищі духовенства зародився і згодом поширився на козацтво та міщанство той комплекс світоглядних уявлень, який згодом переріс в ідеологію

ранньомодерної української держави [12]. Серед найактивніших творців цих уявлень були переважно православні інтелектуали наукових гуртків Острозької та Києво–Могилянської академії – І. Борецький, М. Смотрицький, Є. Плетенецький, К. Ставровецький, П. Могила та ін. Одне з ключових місць серед творів, у яких викладено ідеї православних інтелектуалів про державу, належить «Палінодії» Захарії Копистенського. Написана як відповідь на полемічний твір уніата Льва Кревзи, вона містить, за словами І. Франка, «всю полеміку між східною й західною церквами» [10, с. 351]. Будучи своєрідною спробою систематизації сучасних їй уявлень, у тому числі й політично–правового характеру, цей твір може надати багато цінних відомостей стосовно історичного розвитку ідей православного українського духовенства, а також щодо процесу становлення ранньомодерної української нації в цілому. Отже, метою даної розвідки є з'ясувати зміст і структуру уявлень Захарії Копистенського про суверенітет українського народу.

Життя й діяльність Захарії Копистенського з огляду на його різносторонню діяльність та вплив на розвиток української культури активно досліджувались вже з кінця XIX ст., на початку XXI ст. У зв'язку з появою нових методологічних підходів до вивчення вітчизняної історії цей інтерес активізувався. Першим окремим дослідженням, присвяченим «Палінодії» З. Копистенського, була розвідка В. Завитневича [2], його діяльність як архимандрита Печерської лаври досліджувалась в фундаментальній праці С. Голубева [1]. Значна увага приділена творам З. Копистенського І. Франком [10], окремі аспекти його наукової діяльності висвітлюються в монографіях О. Крижанівського та С. Плохія [6; 9], І. Шевченка [14], Н. Яковенко [15]. В останні роки творчість З. Копистенського була предметом розгляду таких дослідників, як О. Неменський [8], В. Циганенко [11], Л. Шваб [13]. Проте вказані дослідники якщо й торкалися уявлень З. Копистенського про державу, то лише побіжно, окремим предметом розгляду дана проблематика поки що не була.

Українське духовенство ранньомодерної доби брало активну участь в політичному житті, тому логічно, що в середовищі православних інтелектуалів розвивались достатньо системні уявлення про сутність та функції держави, найкращі способи державної організації, зміст поняття «народ», взаємостосунки між правителем і підданими, розподіл влади між церквою й державою тощо. Духовенство поширювало ці ідеї в різні способи – наукові та полемічні твори активно вивчалися освіченими верствами суспільства, а проповідницька діяльність залучала до вказаних ідей широкі маси населення. Витоки ідей православних інтелектуалів про державу можна простежити в античній філософії, яку активно вивчали в Острозькій та Могилянській академіях, а також в ренесансній філософії того часу. В умовах релігійної полеміки довкола Берестейської унії та активного входження козацтва в політичні процеси ці уявлення набули яскравого національного забарвлення.

Захарія Копистенський (?–1627) був одним із найбільш впливових діячів православ'я свого часу. Активний учасник наукового гуртка Києво–Печерського монастиря, з 1624 р. архимандрит цього монастиря, він

є автором кількох полемічних творів, які були широко відомі в освічених колах суспільства: «Книга о вірі єдиній» (1619–1620), «Казанье» (1625), «Омілія» (1627), а також співпрацював у виданні «Анфологіону» та «Бесід апостола Павла». Проте, звичайно, вершиною його творчості є славнозвісна «Палінодія», яка важлива для української культури вже хоча б тим, що це одні з перших наукових творів, написаний близькою до живої розмовною мовою, а також один з перших українських історичних творів. Серед багатьох інших тем наявні в «Палінодії» і досить систематично викладені державницькі ідеї.

В уявленнях українських православних інтелектуалів про державу ранньомодерної доби наявна певна структура та деякі спільні уявлення, що випливали з специфіки національної культури. Оскільки духовенство, хоча й було активно залученим до політичних процесів, все ж не брало безпосередньої участі в світському адмініструванні, в його державній концепції переважали питання ідеології та міфологічно–сакральні аспекти державотворення. Так, насамперед церковними діячами було сформульовано ідею Русі як сакрального простору, центром якого був Київ, що отримував на додачу до політичного ще й трансцендентне значення, втілене в символіці Києва як Другого Єрусалима [14; 15]. В якості ідеальної держави виводилась заснована на візантійських традиціях держава–церква як позастанове добровільне об'єднання громадян однієї віри та спільної етнічної культури. Носієм державного суверенітету виступав в уявленнях церковних діячів «руський народ», тобто історична спільність людей на території колишньої Київської Русі, що зберігає вірність батьківським традиціям культури. Ідеальним правителем такої держави найчастіше виступає запозичений з античної філософії «цар–філософ», що на основі мудрості та моральних якостей дбає про загальне благо [7]. Ренесансні тенденції внесли в цей проект деякі зміни, надавши йому більшої демократичності, внаслідок чого функції світської влади поступово переходять від аристократії до козацтва, а верховне правління в сфері духовності зберігає церква.

Захарія Копистенський в своїх уявленнях про державу був близьким до точки зору своїх сучасників, проте його концепція відрізняється своєрідністю, а багато в чому новаторським підходом. Так, в уявленнях З. Копистенського наявні певні поняття про природне право людини на свободу, в тому числі й свободу сповідувати ту віру, яку людина сама бажає. Подібна точка зору має чітко виражений ренесансний характер, і науковець її розвиває та поглиблює, підкреслюючи в якості ознак свободної людини здатність до самостійного мислення, освіченість та особисту громадянську свободу й порівнюючи неосвічену людину з рабом [4, с. 318].

Розробляючи ідею українського народу як носія суверенітету, З. Копистенський вводить категорію «народ Роський» [4, с. 314]. Це поняття він трактує як населення тієї частини слов'янського світу, на якому колись існувала Київська Русь та яке було просвітлене Володимировим хрещенням. Цей народ в його розумінні етнічно споріднений з усіма слов'янами, а літургійно – з усіма православними. Проте З. Копистенський скоріше схиляється до етнічного розуміння «народу Роського» саме як українців та білорусів, не включаючи в це

поняття росіян. Хоча сучасне йому Московське царство він в деяких місцях називає «Великою Росією», як це було прийнято в тодішніх візантійських церковних та історичних документах, проте прямо говорить, що митрополія Руська свого часу була перенесена «з Русі в Москву» [4, с. 1032]. В такому ж етнічному сенсі розумів український народ і один з сучасників З. Копистенського Мелетій Смотрицький.

Суверенітет «народу Роського» розуміється З. Копистенським не стільки в політичному сенсі, скільки в особистісному, як свобода та самоцінність, згідно з ренесансною традицією. Підкреслюючи військову славу свого народу, його духовні здобутки на ниві православ'я, філософ одним з перших серед українських православних інтелектуалів робить спробу обґрунтувати самоцінність української мови, яка здатна передати повністю зміст Святого Письма [5]. Викладаючи в «Палінодії» історію цього народу, вчений не жалкує піднесених епітетів, характеризує народ як «славний» та звитязний в битвах, виводячи етимологію назви слов'ян від слави. Досить багато уваги в «Палінодії» приділено місії святих Кирила та Мефодія до слов'янських народів. З. Копистенський ревно прагне довести, що святі отці були послані не Папою Римським, а Константинопольським патріархом. Причина такої наполегливості в тому, що таким чином філософ пов'язує в один цивілізаційний простір всі слов'янські землі, доводячи, що їх справжньою вірою є православ'я, а отже, Київ має стати духовною столицею, оскільки лише в ньому збереглась істинна віра [4, с. 1000, 1033].

Самоусвідомлення нації неможливе без власної історичної свідомості, уявлення про власну територію та стратегічних планів на майбутнє, часто пов'язаних із трансцендентними уявленнями про майбутній «Золотий вік» (буває, що цей «Золотий вік» переноситься в минуле або уявляється одночасно в минулому та майбутньому, пов'язуючись із міфологемою відродження) [3]. Захарія Копистенський в якості історичної основи існування «народу Роського», як і більшість його сучасників із числа православних інтелектуалів, пропонує ідею Володимирового хрещення Русі. Проте в «Палінодії» наявна й глибша історична перспектива – характеризує «народ Роський» як політичне тіло омріяної ним держави, вчений виводить його витоки від легендарної Сарматії. Ця політична міфологема була характерною для сучасної З. Копистенському Речі Посполитої й слугувала їй обґрунтуванням власної національної історії та права на політичне панування в Східній Європі [15]. Виводячи, за прийнятою в середньовічній історіографії традицією, походження слов'ян від біблійного Яфета, філософ проводить важливу для розуміння його уявлень про державу генеалогічну лінію «сармати–роси–слов'яни». Стверджуючи право «народу Роського» на історичну спадкоємність від Сарматії, автор «Палінодії» тим самим підкреслює його рівність із поляками. Яскраво простежується в «Палінодії» й характерна для історичної свідомості Русі ще від її початків апостолізація через хрещення Русі апостолом Андрієм – легенду про відвідання апостолом Київських гір З. Копистенський наводить вже в перших рядках своєї оповіді про хрещення [4, с. 966].

Подібні уявлення були в тому або іншому варіанті властиві більшості православних інтелектуалів кінця XVI – початку XVII ст. [8; 13], проте З. Копистенський вводить важливий для формування ранньомодерної нації новий елемент. Поряд із історичною традицією існування «народу Роського», яка характеризується метафорою «статечність діамантова», вчений говорить про обов'язок не тільки залишатись вірним традиціям, але й динамічно розвивати їх. Ця динамічна й активна жива культура характеризується ним як «статечність жива» [4, с. 319]. Тобто філософ не лише сумує за історичним минулим, але й закликає відтворювати й розвивати його в майбутньому.

Важливою частиною самоусвідомлення нації є поняття етнічної території. Окреслюючи територію «народу Роського», З. Копистенський пов'язує між собою Константинополь та Київ, об'єднуючи таким чином простір, сакралізований особами апостола Андрія, імператора Костянтина Великого та князя Володимира. Таким чином «народ Роський» як новостворена нація отримує в концепції автора «Палінодії» власний сакральний простір та трансцендентний вимір – свого часу цей народ має прийняти разом з Грецією (тобто всіма православними країнами візантійської культури) Царство Небесне [4, с. 969]. Центрами цього простору є православні святині, насамперед місце розп'яття та воскресіння Христа, могила апостола Андрія Первозванного, Афонський монастир, Константинополь, а окремим власним центром для Русі є Софія Київська, збудована Ярославом Мудрим [4, с. 985]. Умовою об'єднання народу на цій території З. Копистенським визнається православна віра, заповідана від предків, церква ж виступає хранителькою цієї віри та моральним авторитетом в суспільстві.

Важливою ознакою християнського життя спільноти для З. Копистенського є рівність, яку він обґрунтовує через рівне сопричастя святих дарів та рівність всіх перед Богом. Ренесансна по своїй суті ідея рівності в умовах існування українського народу в Речі Посполитій набувала політичного звучання як рівність трьох націй Речі Посполитої – Польщі, Литви та Русі [9]. Саме на цій філософській основі вчений вибудовує свою полеміку проти першості Папи Римського у християнському світі, наводячи велику кількість цитат із Святого Письма про рівність апостолів [4, с. 357]. Підкреслюючи першість Андрія Первозванного серед апостолів, те, що він передав вчення Христа своєму братові Петру, нарівні з ним та іншими апостолами прийняв ключі від Царства Небесного, З. Копистенський намагається провести ідею про рівність в світському та вищій в духовному сенсі православної церкви порівняно з католицькою. Вчений окремо відзначає, що апостол Андрій проповідував в тих країнах, де зберігалась грецька мудрість та не було розповсюджено «Палінодії», а також те, що згідно з отриманим від самого Христа дорученням цей апостол мав просвітити землі довкола Чорного моря. Таким чином в «Палінодії» формулюється концепція особливої місії Русі, чистоти її православ'я та неперервності християнської традиції від апостольських часів [4, с. 359].

В творенні національної самосвідомості ранньомодерних європейських націй важливе місце посідає окреслення власної історичної місії. Таку місію

3. Копистенський пропонує для українського народу як завдання оборони християнської Європи від нападів невірних [4, с. 1015]. Визнаючи велику роль козацтва в цьому, він проте не схиляється до визнання за козацтвом виключного права бути елітою українського народу, натомість залишаючи цю роль за шляхтою та духовенством. Скоріше можна сказати, що він бачить в козацтві новий народ, християнський та відданий обороні православ'я – тобто поступово приходять до ідеї окремої ідентичності населення Запоріжжя. Дійсно, в часи 3. Копистенського козацтво мало дещо відмінну стану ідентичність, поступово й не останнім чином під впливом православних інтелектуалів приходячи до усвідомлення своєї ролі національної еліти [9].

Належність Русі в духовному сенсі до Константинопольської патріархії 3. Копистенський обґрунтовує багатьма прикладами, в тому числі й хрещенням Ольги в Константинополі, насамперед з метою заперечити можливість переходу українських віруючих під владу Папи Римського. Проте подібні намагання мають і інший зміст – Русь, на думку автора «Палінодії», має залишатись у власній традиційній культурі, сформованій в руслі візантійської традиції. Збереження власної культури є запорукою самостановлення нації, про що також дбає 3. Копистенський. Легенду про вибір віри князем Володимиром 3. Копистенський використовує, як і дехто з його сучасників, для обґрунтування вільного вибору Руссю своєї релігії, що було важливим для ренесансної свідомості [4, с. 976]. Крім того, обставини хрещення та вибору віри князем Володимиром 3. Копистенський осмислює в провиденційних категоріях, вбачаючи Божий промисел в тому, що Русь прийшла до віри саме за посередництва Константинополя, а не Риму. В «Палінодії» формулюється ідея не стільки політичного, скільки духовного суверенітету: підкреслюючи вірність «народу Роського» в політичному сенсі королю Польщі, Копистенський наполегливо обстоює право українців залишатись при своїй вірі та власній культурі візантійсько-руської традиції, яка є основою їх самості [4, с. 983]. Водночас Річ Посполита є для нього політичним ідеалом, який він сміливо переносить на часи Київської Русі, яка сприймається як «Золотий вік» слов'янської історії [5].

Ідеалом державного устрою для 3. Копистенського є самодержавна монархія за умови, що самодержець дослухається до церкви та обороняє її від ворогів, дбає про добробут і благополуччя підданих. В якості ідеального самодержця він виводить Володимира Мономаха, підкреслюючи його військові якості, здатність об'єднати державу та припинити міжусобиці. Саме з Мономахом він пов'язує «вінець царський», переданий Константинопольським імператором (досить плутано пояснюючи обставини цієї події). Таким чином метафорично обґрунтовується перехід першості в християнському світі від Візантії до Русі [5]. В особі правителя для 3. Копистенського важливими ознаками є спадковість влади, закріплена традицією взаємна вірність сюзерена та васалів; військова доблесть, спрямована на захист церкви та оборону благополуччя власних підданих, та побожність, що проявляється в тому числі і у визнанні авторитету церкви.

Вищим церковним ієрархам 3. Копистенський відмовляє в самодержавній владі, як в світських, так

і в церковних питаннях, натомість підкреслюючи їх рівність між собою та необхідність соборного прийняття будь-яких важливих рішень [4, с. 651]. Водночас кожний з ієрархів має всю повноту пастирської влади на дорученій йому території і зобов'язаний застосовувати цю владу для покращення духовного життя своєї пастви. При цьому питання про взаємостосунки церковної та світської влади 3. Копистенський однозначно вирішує на користь церковної влади, включаючи навіть і найвищих світських правителів, яким духовний пастир зобов'язаний вказати на їх помилки, а вони мають дослухатись до морального авторитету церкви [4, с. 653].

Отже, можна стверджувати, що в творах Захарії Копистенського, передусім в «Палінодії», викладена достатньо систематична й струнка концепція суверенної державності, якою має володіти український народ. Основою цієї теорії були погляди античних філософів, ренесансна філософія, філософські традиції Київської Русі. Водночас погляди 3. Копистенського відрізняються оригінальністю та глибоко закорінені в національній культурній традиції. Виникнення такої концепції було відповіддю на потребу ранньомодерної української нації, яка активно формувалась починаючи з кінця XVI й протягом всього XVII ст., у власній самосвідомості. Важливий внесок в формування такої самосвідомості було здійснено 3. Копистенським.

Насамперед, ним було запропоновано ідеологічне обґрунтування права українського народу на суверенітет, яке він виводив із історичної традиції та ренесансного уявлення про свободу людини. В якості історичних витоків українського народу ним була сформульована ідея безперервної історичної традиції від часів Великої Сарматії, що набула трансцендентного сенсу в хрещенні Русі князем Володимиром. Також 3. Копистенським було окреслено сакральний простір слов'янства як окремої культурної спільноти, де головними координатами виступали Константинополь та Київ. Ідея рівноправності Русі із іншими народами Речі Посполитої обґрунтовувалась філософом на основі первинного хрещення Русі від апостола Андрія Первозванного та рівності всіх народів перед Богом.

В якості ідеальної форми державного устрою 3. Копистенським стверджувалась станова монархія, але за умови, що монарх дослухається до морального авторитету церкви, не шкодує зусиль для оборони православної віри, дбає про благополуччя підданих та мир в державі. В таких поглядах яскраво простежується вплив європейської ренесансної філософії. Важливим внеском 3. Копистенського в розробку державної ідеї була ідея про обов'язок не лише зберігати віру та культуру предків, але й активно її розвивати та примножувати. Стосовно ролі козацтва в державотворенні, 3. Копистенський не був прихильником однозначного переходу ролі політичної еліти від шляхти до козацтва, проте наводив козаків в якості прикладу рвених оборонців віри та захисників православної спільноти. Важливим внеском видатного науковця в формулювання ідеї суверенітету українського народу було визначення його історичної місії як захисту кордонів християнства від невірних. Ідеї 3. Копистенського мають багато спільного із поглядами інших православних інтелектуалів на державу та згодом мали значення для формування самоусвідомлення ранньомодерної української нації.

## Список використаних джерел

1. Голубев С. Т. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники / С. Голубев. – К., 1883. Т.1. – 572 с.
2. Завитневич В. З. Палинодия Захарии Копистенского и ее место в истории западно-русской полемики XVI–XVII вв. / В. З. Завитневич. – Варшава: В Типографии Варшавского учебного округа, 1883. – 400 с.
3. Когут З. Коріння ідентичності: студії з ранньомодерної та модерної історії України / З. Когут. – К.: Критика, 2004. – 352 с.
4. Копистенський З. Палинодія / З. Копистенський // Русская историческая библиотека, издаваемая Археологическою комиссією. – Т.IV. – СПб., 1878. – С.313–1200.
5. Копистенський З. Про князів Четвертинських / З. Копистенський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/suspil/sus49.htm>
6. Крижанівський О. П., Плохий С. М. Історія церкви та релігійної думки в Україні: У 3-х книгах / О. П. Крижанівський, С. М. Плохий. – Кн.3. – К.: Либідь, 1994. – 335 с.
7. Мицик Ю. А. Київський папярхат у проєктах Петра Могили [Текст] / Ю. А. Мицик // Український історичний журнал. – 2007. – №1. – С.61–69.
8. Неменський О. Б. Історія Руси в «Палинодії» Захарії (Копистенського) і «Обороне унії» Льва Крєвзы / О. Неменський // Україна та Росія: Проблеми політичних і соціо-культурних відносин. – К., 2003. – С.409–434.
9. Плохий С. Наливайкова віра: Козацтво та релігія в ранньомодерній Україні: монографія / С. Плохий. – К.: Критика, 2006. – 495 с.
10. Франко І. Характеристика руської літератури XVI–XVIII ст. / І. Франко // Європейське відродження та українська література XIV–XVIII ст. – К.: Наук. думка, 1993. – С.342–372.
11. Циганенко В. Художні засоби в «Палинодії» Захарії Копистенського / В. Циганенко // Дослідження з лексикології і граматики української мови. – 2013. – Вип.14. – С.134–139.
12. Шалашна Н. Уявлення про державу та її відносини із церквою в українському православ'ї козацької доби / Н. Шалашна // Схід. – 2014. – №3. – С.68–77.
13. Шваб Л. У пошуках «доброї старовини»: українська суспільно-релігійна думка поунійної доби / Л. Шваб // Волинський благовісник. – 2016. – №4. – С.119–133.
14. Шевченко І. Україна між Заходом і Сходом: Нариси з історії культури до початку XVIII століття / І. Шевченко. – Львів: Інститут історії церкви Львівської Богословської академії, 2001. – 250 с.
15. Яковенко Н. Паралельний світ: Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст.: монографія / Н. Яковенко. – К.: Критика, 2002. – 416 с.

## References

1. Golubev S. T. Kievskij mitropolit Petr Mogila i ego spodvizhniki / S. Golubev. – K., 1883. T.1. – 572 s.
2. Zavitnevich V. Z. Palinodija Zaharii Kopistenskogo i eja mesto v istorii zapadno-russkoj polemiki XVI–XVII vv. / V. Z. Zavitnevich. – Varshava: V Tipografii Varshavskogo uchebnogo okruga, 1883. – 400 s.
3. Kogut Z. Korinnja identychnosti: studii' z rann'omodernoi' ta modernoi' istorii' Ukraïny / Z. Kogut. – K.: Krytyka, 2004. – 352 s.
4. Kopystenskij Z. Palinodija / Z. Kopystenskij // Russkaja istoricheskaja biblioteka, izdavaemaja Arheograficheskiju komis-siejou. – T.IV. – SPb., 1878. – S.313–1200.
5. Kopystenskij Z. Pro knjaziv Chetvertyns'kyh / Z. Kopystenskij [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://litopys.org.ua/suspil/sus49.htm>
6. Kryzhaniv's'kyj O. P., Plohij S. M. Istorija cerkvy ta religijnoi' dumky v Ukraïni: U 3-h knygh / O. P. Kryzhaniv's'kyj, S. M. Plohij. – Kn.3. – K.: Lybid', 1994. – 335 s.
7. Mycyk Ju. A. Kyi'vs'kyj patriarhat u proektah Petra Mogily [Tekst] / Ju. A. Mycyk // Ukraïns'kyj istorychnyj zhurnal. – 2007. – №1. – S.61–69.
8. Nemenskij O. B. Istorija Rusi v «Palinodii» Zaharii (Kopystenskogo) i «Oborone unii» L'va Krevzy / O. Nemenskij // Ukraïna ta Rosija: Problemy politychnyh i socio-kul'turnyh vidnosyn. – K., 2003. – S.409–434.
9. Plohij S. Nalyvajkova vira: Kozactvo ta religija v rann'omodernij Ukraïni: monografija / S. Plohij. – K.: Krytyka, 2006. – 495 s.
10. Franko I. Harakterystyka rus'koi' literatury XVI–XVIII st. / I. Franko // Jevropejs'ke vidrodzhennja ta ukrai'ns'ka literatura XIV–XVIII st. – K.: Nauk. dumka, 1993. – S.342–372.
11. Cyganenko V. Hudozhni zasoby v «Palinodii» Zaharii' Kopystenskogo / V. Cyganenko // Doslidzhennja z leksykologii' i gramatyky ukrai'ns'koi' movy. – 2013. – Vyp.14. – S.134–139.
12. Shalashna N. Ujavlennja pro derzhavu ta i'i' vidnosyny iz cerkvoju v ukrai'ns'komu pravoslav'i' kozac'koi' doby / N. Shalashna // Shid. – 2014. – №3. – S.68–77.
13. Shvab L. U poshukah «dobroi' starovyny»: ukrai'ns'ka suspil'no-religijna dumka pounijnoi' doby / L. Shvab // Volyn's'kyj blagovisnyk. – 2016. – №4. – S.119–133.
14. Shevchenko I. Ukraïna mizh Zahodom i Shodom: Narisy z istorii' kul'tury do pochatku XVIII stolittja / I. Shevchenko. – L'viv: Instytut istorii' cerkvy L'vivs'koi' Bogoslov's'koi' akademii', 2001. – 250 s.
15. Jakovenko N. Paralel'nyj svit: Doslidzhennja z istorii' ujavlen' ta idej v Ukraïni XVI–XVII st.: monografija / N. Jakovenko. – K.: Krytyka, 2002. – 416 s.

*Shalashna N. M., Candidate of Science in History, Associate Professor of the Donbass State Pedagogical University (Ukraine, Slavyansk), n.shalashna@gmail.com*

#### The idea of the sovereignty of the Ukrainian people in the «Palinodia» of Zachariah Kopystensky

The article is devoted to the analysis of the views of the outstanding Ukrainian scientist Zachariah Kopystensky. Here is highlighted his report on the right of the Ukrainian people for the sovereignty. It was found out that the necessity for the Ukrainian people of their own statehood was deduced from their national and cultural uniqueness. It was established that Z. Kopystensky was one of the first scholars who understood people as an ethnic community and determined their belonging to the nation on the basis of their own choice. In «Palinodia», an outstanding scientist created one of the first variants of historical consciousness of the Ukrainians, outlining its historical origins, ethnic territory and historical mission. The concept of Z. Kopystensky about the ideal state system, which he imagined as a monarchy, was explored, but the monarchy on condition of superiority of church authority over secularism and the duty of the ruler to take care of the goodness of the nation. Z. Kopystensky ideas had a significant influence on the formation of the early modern Ukrainian nation.

**Keywords:** Zachariah Kopystensky, «Palinodia», Early Modern Nation, Orthodox Church, Ukrainian people.

\* \* \*

УДК 930.22

**Глушан О. В.,**  
кандидат історичних наук, доцент з наказу  
кафедри інформаційної, бібліотечної  
та архівної справи, Київський національний  
університет культури і мистецтв  
(Україна, Київ), [glushan1985@bigmir.net](mailto:glushan1985@bigmir.net)

#### Розвиток міжнародної стандартизації керування документаційними процесами: оновлення ISO 15489

*Розглянуто процес підготовки і ухвалення нової редакції основоположного міжнародного стандарту з керування документаційними процесами ISO 15489. Проаналізовано основні новації ISO 15489-1:2016. Здійснено спробу визначити його місце в системі стандартів і технічних звітів ISO у сфері керування документаційними процесами.*

**Ключові слова:** стандартизація, міжнародний стандарт, перегляд, керування документаційними процесами, ISO 15489-1:2001, ISO 15489-1:2016.

7 квітня 2016 р. Міжнародна організація зі стандартизації (ISO) опублікувала нову редакцію першої частини стандарту ISO 15489 «Інформація та документація. Керування документаційними процесами. Концепції і принципи» [14]. Процес перегляду ISO 15489 та розроблення нової версії стандарту був тривалим, складним і показовим з точки зору відображення тих концептуальних термінологічних, нормативних, технологічних змін, що відбулися у сфері керування документаційними процесами (далі – КДП) за останні півтора десятиліття. Ознайомлення з ним, окрім теоретичного, має й суто практичний інтерес, адже